

УДК 796.01

Андрій Сова

д-р іст. наук, професор,
доцент кафедри олімпійської освіти,
*Львівський державний університет
фізичної культури імені Івана Боберського,
м. Львів*

ІВАН БОБЕРСЬКИЙ – ОСНОВОПОЛОЖНИК УКРАЇНСЬКОГО ТІЛОВИХОВАННЯ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

14 серпня 2023 р. минуло 150 років від дня народження Івана Боберського (1873–1947) – державного, військово-політичного і громадського діяча, педагога, науковця, основоположника українського тіловиховання, спортсмена, журналіста, редактора, видавця, перекладача, мецената, фотографа, архівіста [4]. У незалежній Україні його ім'я було повернено із забуття. Сприяли цьому також низка заходів, рішень та наукові студії викладачів Львівського державного університету фізичної культури імені Івана Боберського [1–5]. У запропонованих тезах проаналізовано внесок І. Боберського у становлення українського тіловиховання на початку ХХ ст.

Після закінчення гімназії у Самборі упродовж 1891–1899 рр. І. Боберський навчався в університетах Львова і Граца, де здобув фах учителя німецької мови і спеціаліста з гімнастики. У 1897 р. він закінчив однорічний гімнастичний курс та склав іспит в Грацькому університеті з руханки «для державних середніх шкіл», отримавши кваліфікацію вчителя гімнастики. Студії з фізичного виховання І. Боберський проводив упродовж всього свого життя, відвідуючи країни Європи, США, Канаду, вивчаючи досвід німецької, шведської, французької та чеської гімнастичних систем.

У кінці ХІХ – на початку ХХ ст. І. Боберський став одним із перших у Галичині, хто поширював та розвивав різні види спорту. Це він проводив у теоретичній та практичній площинах.

У теоретичній площині І. Боберському вдалося зробити чимало. Він, ознайомившись зі спеціальною закордонною літературою (англійською, німецькою, французькою, чеською, польською та іншими мовами) того часу, перекладав, писав, укладав і видавав одні з перших українських навчально-методичних посібників з фізичного виховання і спорту: «Забави і гри рухові» (1904), «Забави і гри рухові. Часть II. Вісімнадцять гор мячевих» (1905), «Забави і гри рухові. Часть III. Копаний мяч» (1906), «Свобідні вправи. Ч. 1. Вправи вільноруч Сандова» (1906), «Свобідні вправи для пожарних «Соколів»» (1908), «Прилюдні вправи. Ч. 3. Вправи списою» (1909), «Прилюдні вправи. Ч. 4. Вправи топірцем» (1909), «Впоряд» (1909), «Забави і гри рухові. Ч. IV. Ситківка» (1909), «Свобідні вправи для пожарних соколів» (1909), «Правила до гаківки» (1910), «Лавчина і шеблівка» (1910), «Прилюдні вправи. Ч. 2. Вправи вільноруч» (1910), «Прилюдні вправи. Ч. 6. Вправи хоруговцями» (1910), «Нові шляхи до тілесного виховання» (1911), «Примітки до прилюдних вправ. Ч. 2» (1911), «Прилюдні вправи. Ч. 7. Вправи палицями» (1911), «Прилюдні вправи. Ч. 8. Вправи ручником» (1911), «Прорух» (1912), «Їзда на лещетах» (1912) та ін. У 1920–1940-х рр. вийшли його праці: «Рухові забави і гри. Четверте видання» (1923), «Вправи палицями і списками. II наклад» (1927), «Вправи хоруговцями. II наклад» (Львів), «Два Вечері Авраменка» (1927), «Українське сокільство» (1939), «Помічення про англійський пласт» (1939), «Вільноручні вправи» (1940) та ін. І. Боберський – автор численних публікацій в українській та зарубіжній періодиці, журналах, альманахах, календарях, енциклопедіях, зокрема «Америка», «Вісти з Запорожа», «Діло», «Життя і знання», «Канадійський Фармер», «Народне Слово», «Поступ», «Свобода», «Сокільські Вісти», «Сокільські Вісти», «Спорт», «Змаг», «Український Голос», «Український емігрант», «Український Сокіл» [3].

І. Боберський розробляв та адаптував до української мови іноземні гімнастичні й спортивні поняття і терміни, які через ці видання потрапляли до широкого вжитку. У словнику українця початку ХХ ст. з'явилися слова: гаківка (гокей), дужання (боротьба), копаний м'яч (футбол), кошиківка або кошівка (баскетбол), ситківка (теніс), лещетарство (лижний спорт), наколесництво (велосипедний

спорт), пливачтво (плавання), санкарство (санний спорт), совгарство (ковзанярський спорт), стріляння до влучі (стрільба) тощо.

І. Боберський їздив на різноманітні семінари і конгреси, які відбувалися в країнах Європи. Як авторитетний педагог успішно представляв українських учителів на міжнародних форумах, зокрема у серпні 1910 р. на III конгресі з питань шкільної гігієни у Парижі, а в квітні 1912 р. на з'їзді «Державного Союзу вчителів середніх шкіл» у Відні. З метою підвищення рівня обізнаності та отримання кваліфікації із вміння їзди на лещетах, брав участь у лещетарських курсах, які проводилися в різних містах Австро-Угорщини. Зокрема, у тижневому лещетарському курсі у Гезінгу в Штирії, який тривав з 2 до 7 січня 1912 р. [2]. У сокільській періодиці час-від-часу публікувалися повідомлення про проведення таких заходів.

І. Боберський зробив чимало для розширення видання тіловиховної літератури з урахуванням національних традицій і світової практики. За його головування у 1908–1918 рр. «Сокіл-Батько» інтенсифікував видання статутів, звітів, календарів, членських виказок, правильників, карток-зголошень, об'їжників до осередків, свідоцтв, грамот, закликів, афіш, програмок, поштових карток, листівок тощо. Він словом і особистим прикладом надихав на написання науково-методичних праць з тіловиховання сокільських і громадських діячів. Загалом видавнича діяльність «Сокола-Батька» та активна участь у цьому процесі І. Боберського відіграли дуже важливу роль у зміцненні українського сокільського руху та українських гімнастичних і спортових товариств на українських землях і в діаспорі.

Напередодні Першої світової війни І. Боберський як член, а з 1908 р. – як голова товариства «Сокіл» (з 1909 р. організація змінила назву на «Сокіл-Батько») був успішним видавцем, редактором, автором десятків публікацій, консультантом і рецензентом. Завдяки його безпосередній участі упродовж 1909–1914 рр. виходили перші офіційні друковані органи товариства «Сокіл-Батько» – «Сокільські Вісти» та «Вісти з Запорожа», які слугували опорою для інших українських руханкових і спортових товариств Галичини. Він та інші члени редакційної колегії зуміли залучити до видання цих друкованих органів фахівців і забезпечити їх фінансово. На сторінках часописів належним чином висвітлювали діяльність українських пожежних,

руханкових і спортових товариств Галичини, розвиток тіловиховання та спорту, історію України, життя українців у різних куточках світу, публікували звіти про діяльність українського товариства «Сокіл-Батько» та інформаційні статті про сокільські осередки, заклики, відозви, рекламу тощо.

У 1901–1918 рр. І. Боберський один з організаторів і голова учительського кружка руханки при українському гімнастичному товаристві «Сокіл» у Львові, учитель і наставник перших українських фахівців з фізичного виховання і спорту Степана Гайдучка, братів Тараса і Петра Франків, Дарії Білинської (Навроцької), Оксани Федів (Суховерської), Івана Криницького, Євгена Любовича, Теодора Поліхи, Олександра Тисовського, Юрія Семотюка, Савини Сидорович [3] та ін.

Щодо практичної сторони, то І. Боберський особисто як аматор займався багатьма видами спорту, залучав до них своїх колег і вихованців із середовища «Українського спортивного кружка» при Академічній гімназії та її філії у Львові, «Дівочого спортивного кружка» при гімназії СС Василянок у Львові, українського гімнастичного товариства «Сокіл-Батько», спортивного товариства студентів вищих шкіл Львова «Україна», скаутської організації «Пласт», «Змагового Союзу» тощо.

Для поширення різних видів спорту серед української спільноти Галичини І. Боберський проводив роз'яснювальну роботу, зокрема семінари і тренування, виступав з доповідями перед українськими спортивними осередками, громадськими організаціями та широкими верствами українського населення різних міст Галичини. Так, 10 грудня 1911 р. у рухівні (гімнастичному залі) «Сокола-Батька» по вул. Руській, 20 мав відчит «Про зимові спорти». На захід прибуло 178 зацікавлених осіб. «Батько українського тіловиховання» торкнувся теми становлення і розвитку зимових видів спорту в країнах Європи та США. Неодноразово вдавався до проведення цікавих та оригінальних заходів. Так, 15 лютого 1909 р. перший в історії Львова об'їхав місто на лещетах. Розміщені про це замітки на сторінках української львівської преси, зокрема часопису «Діло» та «Вісти з Запорожжя» привернули увагу до занять лещетарством [2].

Заслугою І. Боберського було те, що 1911 р. «Сокіл-Батько» облаштував у Львові руханково-спортовий комплекс (майдан, площу, «Український город», «Український форт»). Він створив спеціальну спілку, до якої ввійшли відомі українські діячі того часу Микола Шухевич, Тадей Соловій, Кость Паньківський, Степан Федак, Дмитро Левицький, Микола Заячківський, Лесь Кульчицький, Олекса Сероїчковський, Кость Левицький, Іван Сполітакевич та І. Боберський. Відповідна земельна ділянка була знайдена у Стрийському парку, між сучасними вулицями Стрийською, Козельницькою та Івана Франка, однак на неї претендували й поляки. Стараннями Івана Боберського українці швидко зібрали кошти і викупили її. Меншу частину суми становили пожертви меценатів, а більшу – позика в заможних українців. «Сокіл-Батько» зобов'язався сплатити якнайшвидше позику. На заклик І. Боберського до збору коштів долучилися українці Галичини, Наддніпрянської України, Кубані, США та Канади (активно збір коштів підтримали Микола Міхновський з Харкова, Іван Луценко з Одеси та ін.).

І. Боберський відіграв визначальну роль в організації та проведенні краєвих здвигів у Львові (перший відбувся 9–10 вересня 1911 р., другий – 27–29 червня 1914 р.), які стали виявом високого рівня національної свідомості українців, гідності та згуртованості. Досвід, набутий українськими соколами під керівництвом І. Боберського, особливо на VI Всесокольському злеті у Празі 1912 р., у майбутньому знадобився для укладання програм українських сокольських свят як у Галичині, так і в діаспорі [4]. Завдяки його зусиллям українські соколи брали участь у всесокольських злетах у Чехословаччині міжвоєнної доби.

Захоплений олімпійською ідеєю, І. Боберський у 1936 р. відвідав IV зимові Олімпійські ігри в Гарміш-Партенкірхені та XI літні Олімпійські ігри в Берліні і підготував низку журналістських репортажів для українських видань «Діло», «Новий час», «Сокільські Вісти», «Спорт», «Український Сокіл» [5]. Завдяки його публікаціям українці в Галичині та діаспорі ознайомилися з ідеями міжнародного олімпійського руху та його змаганнями. Живучи в діаспорі, І. Боберський допомагав товариству «Сокіл-Батько» налагодити видавничу діяльність, зокрема консультував, рецензував, дарував і

збирав кошти. На сторінках різних видань він провадив роз'яснювальну роботу, розповідав про завдання українського сокільства у Галичині, значення руханки та спорту для українського народу, наголошував на актуальних питаннях, які стояли перед українською молоддю та тогочасною елітою.

І. Боберський ще за життя іменований «Апостолом фізичного виховання», «Апостолом фізичного відродження нації», «Батьком українського сокільства», «Батьком українського тіловиховання», «Вчителем», «Каменярем українського спорту», «Невтомним каменярем українського відродження, культури й поступу», «Провідником», «Невтомним працівником на ниві української руханки», «Тіловиховним авторитетом». Сучасники порівнювали його з засновниками європейської національних систем фізичного виховання – шведом Пером Лінгом, англійцем Томасом Арнольдом, німцем Фрідріхом Яном, чехом Мирославом Тиршем, ініціатором відродження Олімпійських ігор сучасності – французом бароном П'єром де Кубертенем.

Ключові слова: Іван Боберський, українське тіловиховання, Галичина, руханка (фізичне виховання), змаг (спорт).

Список використаних джерел:

1. Сова А. Професор Іван Боберський: життя, присвячене Україні (з нагоди 140-ліття від дня народження) / Андрій Сова // Пластовий шлях. – 2013. – Чис. 3/4 (175–176). – С. 56–58.

2. Сова А. Іван Боберський – популяризатор лецетарства серед українців / Андрій Сова // Вісник Черкаського університету. Серія: Історичні науки. – Черкаси, 2018. – Вип. 3/4. – С. 53–59.

3. Сова А. Іван Боберський: суспільно-культурна, військово-політична та освітньо-виховна діяльність : монографія / Андрій Сова ; Ін-т українознавства імені Івана Крип'якевича НАН України ; ЛДУФК імені Івана Боберського ; Центр незалежних історичних студій. – Львів, 2019. – 512 с.

4. Сова А. Іван Боберський (1873–1947): український націєтворець / Андрій Сова. – Львів ; Дрогобич, 2023. – 72 с.

5. Сова А. Іван Боберський – основоположник української тіловиховної і спортової традиції / Андрій Сова, Ярослав Тимчак. – Львів : ЛДУФК ; Априорі, 2017. – 232 с.